

Soc. ekol. Zagreb, Vol. 20 (2011.), No. 3

S. Kutí, M. Gregurović, S. Božić: Ograničenja konceptualizacija rezidencijalne segregacije...

UDK 316.34:316.44
316.44:316.34Prethodno priopćenje.
Primljeno: 20. 06. 2011.
Prihvaćeno: 29. 10. 2011.

OGRANIČENJA KONCEPTUALIZACIJA REZIDENCIJALNE SEGREGACIJE: POVRATAK SOCIJALNOM PROSTORU?

Simona Kutí, Margareta Gregurović, Saša Božić

Institut za migracije i narodnosti,
Trg Stjepana Radića 3, 10 000 Zagreb
e-mail: simona.kuti@imin.hr

Sažetak

U članku se prikazuju pokušaji konceptualiziranja i objašnjenja segregacije te se ukazuje na činjenicu da općenite klasifikacije i taksonomije ne mogu objasniti fenomen, a pogotovo ne mogu predvidjeti koncentraciju populacija i grupa u analitički ciljanim fizičkim prostorima. Segregacija populacija u različitim sredinama varira prema demografskim karakteristikama segregirane populacije kao i prema stupnju koncentriranosti i miješanja s ostalim populacijama u određenom fizičkom prostoru. Osim u slučajevima potpune segregacije, poput geta, nije moguće teorijski utvrditi koliki stupanj koncentracije i odvojenosti od ostalih populacija nedvosmisleno određuje fenomen segregacije. Upravo zato su pokušaji postavljanja teorija koji se temelje većinom samo na opažanju koncentracije sličnih populacija te post hoc objašnjenjima vrlo ograničeni te se njihove tvrdnje često ne mogu transferirati na druge, čak i slične slučajeve. Čini se da jedino teorije socijalnih prostora, posebice konzekventnija primjena teorije socijalnog prostora i prisvojenog fizičkog prostora Pierrea Bourdieua može konceptima segregacije dati objašnjavajuću i predviđajuću moć te ih tako riješiti površnosti i zatvorenosti deskripcije i paušalne klasifikacije.

Ključne riječi: rezidencijalna segregacija, etnička enklava, geto, socijalni prostor, Bourdieu

1. UVOD

Fenomen prostorne segregacije star je nekoliko tisuća godina, vjerojatno koliko je star i fenomen prostorne koncentracije u većim naseljima, odnosno koliko je star i sâm grad. Prema van Kempenu i Özüekren (1998:1631) procesi prostorne segregacije i koncentracije datiraju najmanje iz 2000. godine p.n.e. „kad je grad Babilon opisan kao sačinjen od različitih četvrti. Vanjske su četvrti bile dostupne svima, a unutarnje [...] rezervirane za osobe na pozicijama moći: kraljeve i svećenike“. Drugi autori opisuju etničku rezidencijalnu segregaciju kao „perzistentnu i naizgled univerzalnu [pojavu], koja je prisutna u društvima i zemljama u svim kutovima zemaljske kugle“ (Glavac i Waldorf, 1998:344). Iako je sâm fenomen star i univerzalan, znanstveno istraživanje prostorne segregacije započelo je tek u 20. stoljeću s Čikaškom sociološkom školom, a u Europi još kasnije. Prema Özüekren (2003:172) „europski su istraživači zanemarili pitanja segregacije i koncentracije sve do unazad posljednjih nekoliko desetljeća.“

Osim što je istraživanje prostorne segregacije započelo vrlo kasno, bilo je potpuno teorijski nepovezano što je rezultiralo terminološkom i konceptualnom neusklađenošću. Brojni termini se koriste kao sinonimi (koncentracija, enkapsulacija, prostorno grupiranje itd.) jer označavaju oblike blizine ili udaljenosti populacija u fizičkom prostoru prema posebnim atributima. Pojam segregacije trebao bi biti općenitiji od drugih pojmova koji se bave grupnom koncentracijom u urbanom prostoru, jer pokriva nekoliko dimenzija u različitim prostornim razmjerima. Massey i Denton (1988:282-283) definiraju prostornu segregaciju kao multidimenzionalni fenomen kojeg sačinjava pet dimenzija – ravnomjernost (*evenness*), izloženost (*exposure*), koncentracija (*concentration*), centralizacija (*centralization*) i grupiranje (*clustering*). S obzirom da su koncentracija i grupiranje prema ovoj definiciji različite dimenzije prostorne segregacije nije ih opravdano koristiti kao sinonime pojmu segregacije.¹

Dodatan problem pri jasnom određivanju pojma prostorne segregacije i objašnjenju samog fenomena predstavlja i često pripisano negativno značenje, odnosno pretpostavljeni moment prisile koji bi segregaciju odvojio od ostalih tipova prostornog grupiranja unutar kojih individualni i kolektivni izbori igraju puno veću ulogu. Tako je, primjerice, u Collinsovom rječniku sociologije segregacija definirana kao „prostorna razdvojenost rasne, klasne ili etničke skupine diskriminirajućim sredstvima“ (Jary i Jary, 1995:584). Ovakva definicija ignorira mogućnost dobrovoljne ili tzv. egzistencijalne segregacije i naglašava negativne, diskriminirajuće faktore (usp. Peach, 1996a i Peach, 1996b). Ona također zanemaruje ostale moguće tipove segregacije, primjerice prema položaju u životnom ciklusu tj. starosti ili prema seksualnoj orijentaciji. Kako je moment prisile u većini slučajeva teško analitički odvojiti od, makar i naizgled, slobodnih izbora pojedinačnih ili grupnih aktera, ne začuđuje da većina autora ne razlikuje prisilnu i dobrovoljnu segregaciju, čak i kada iza dobrovoljne segregacije prepoznaju vrlo čvrste strukture koje akterima ne daju previše alternativa za drugačije rezidencijalne strategije. Zato su i definicije segregacije koje pokušavaju obuhvatiti većinu oblika prostornog grupiranja (bez obzira na uzroke) vrlo općenite jer ne žele pretjeranim klasificiranjem umjetno rascijepiti (jedinствен) fenomen koncentracije populacija prema homogenim ili sličnim atributima u fizičkom prostoru.

Prema paušalnoj definiciji van Kempena i Özüekren (1998:1632), „(p)rostorna segregacija postoji u slučajevima kada u nekim područjima postoji nadzastupljenost, a u drugim podzastupljenost članova određene skupine.“ Massey i Denton (1988:282) koriste vrlo općenitu definiciju segregacije kao „stupnja do kojeg dvije ili više grupa žive odvojeno jedne od drugih, u različitim dijelovima urbanog okoliša.“ Oko ovako široko postavljene

1 Massey i Denton (1988:289) definiraju koncentraciju kao „relativnu količinu fizičkog prostora koju određena manjinska skupina zauzima u urbanom okolišu“, a grupiranje kao „distribuciju manjinskih područja u odnosu jednih na druga“ (1988:293). S druge strane, europski i australski autori ponekad koriste pojam koncentracije kako bi opisali blaži oblik segregacije, implicirajući manji razmjer i manji prostorni opseg fenomena segregacije.

ne definicije postigla bi se i stanovita razina konsenzusa, jer ne skriva multidimenzionalnost segregacije, no ona je očigledno preširoka te ne određuje segregaciju kao jedinstven i zaseban fenomen koji zahtijeva objašnjenje procesa koji dovode do segregacije. Zato ćemo u ovom članku prikazati pokušaje konceptualiziranja i objašnjenja segregacije te ukazati na činjenicu da općenite klasifikacije i taksonomije ne mogu objasniti fenomen, a pogotovo ne mogu predvidjeti koncentraciju populacija i grupa u analitički ciljanim fizičkim prostorima. Isto tako prikazat ćemo Bourdieuvu teoriju socijalnog prostora i prisvojenog fizičkog prostora, koja nije dovoljno široko primjenjivana u istraživanjima prostornog grupiranja i odvajanja, a čija konzekventnija primjena može konceptima segregacije dati objašnjavajuću i predviđajuću moć te ih tako riješiti površnosti i zatvorenosti deskripcije i paušalne klasifikacije. Segregacija populacija u različitim, ne samo urbanim, sredinama varira prema demografskim karakteristikama segregirane populacije kao i prema stupnju koncentriranosti i miješanja s ostalim populacijama u određenom fizičkom prostoru. Osim u slučajevima potpune segregacije, poput geta, nije moguće teorijski utvrditi koliki stupanj koncentracije i odvojenosti od ostalih populacija nedvosmisleno određuje fenomen segregacije. Upravo zato su pokušaji postavljanja teorija koji se temelje većinom samo na opažanju koncentracije sličnih populacija te *post hoc* objašnjenjima vrlo ograničeni te se njihove tvrdnje često ne mogu transferirati na druge, čak i slične slučajeve. Slijedi prikaz mjerenja segregacije, a nakon toga i grupiranja teorija koje su nastale upravo na principu opažene koncentracije grupa u prostoru u najbližih čimbenika koji bi mogli objašnjavati segregaciju, ali koji su zapravo vrlo specifični, odnosno gotovo isključivo vezani za silnice lokalnog i regionalnog stambenog tržišta. Zato je njihova primjenjivost u najvećem broju slučajeva vrlo ograničena.

2. MJERENJE SEGREGACIJE

Nivo rezidencijalne segregacije uobičajeno se mjeri i numerički izražava kroz nekoliko indeksa segregacije. Vjerojatno najšire i najčešće korišten jest *indeks raznovrsnosti* (*index of dissimilarity*, ID). Taj indeks mjeri razliku u postotku prostorne distribucije između bilo koje dvije skupine (Johnston i sur., 2001:150). Njegove vrijednosti variraju između 0, koja označava da nema razlike između skupina, i 100, odnosno potpune segregacije – slučaja u kojem, barem teoretski, nijedan pripadnik skupine A ne živi u području u kojem živi pripadnik skupine B. U Sjedinjenim Američkim Državama vrijednosti indeksa raznovrsnosti između 40 i 50 obično se interpretiraju kao umjerene, između 50 i 60 kao visoke, a vrijednosti iznad 60 kao ekstremne (Logan, 2006:487). Vrijednosti iznad 80 smatraju se *hipersegregacijom*.²

2 Drugi često korišteni indeks je *indeks segregacije* koji je „izveden iz indeksa raznovrsnosti i koji je sličan, osim što uspoređuje jednu skupinu s cjelinom ostale populacije“ (Johnston i sur., 2001:150). Taj indeks „ukazuje na postotak populacijske skupine koja bi se trebala preseliti u drugo područje kako bi se postigla jednaka distribucija pripadnika te skupine u odnosu na pod-skupove geografske cjeline“ (Musterd i de Winter, 1998:668).

Iako se indeks raznovrsnosti i indeks segregacije najčešće koriste, oni mjere samo jednu od dimenzija prostorne segregacije – dimenziju ravnomjernosti, a osjetljivi su i na veličinu skupine i na veličinu područja. Iz tih razloga autori obično istovremeno koriste nekoliko indeksa za mjerenje segregacije kao multidimenzionalnog fenomena. Usprkos takvom pokušaju suptilnijeg pokrivanja i mjerenja cjelokupnog fenomena prostorne segregacije, paušalnost i administrativna arbitrarnost određivanja granica prostora odlikuju sve pokušaje mjerenja koncentracije određenih populacija u fizičkom prostoru. Činjenica da pojedinci s istovrsnim etničkim markerima ili specifičnim demografskim atributima koncentrirano obitavaju u određenim područjima još nam ništa ne govori o načinu na koje se grupe organiziraju i odvajaju u prostoru. Primjerice, rijetko se pronalaze radovi koji većinske grupe s istim atributima i markerima, odnosno socioekonomski i sociopolitički dominantne kulturne grupe unutar nacionalnih granica, proučavaju koristeći indeks segregacije, premda su obrasci njihove koncentracije u ruralnim, urbanim i suburbanim područjima isto tako vidljivi i jasni. Koncentracija grupa s „upitnim“ markerima prepoznaje se kao problem ovisno o paradigmatiskim ili ideološkim preferencijama autora. Teorijski pristupi prostornoj, odnosno rezidencijalnoj segregaciji tako se mogu grupirati prema percipiranom značaju individualnih odluka, vanjskih faktora, obično silnica na tržištu stanovanja, kao i slabo objašnjenom preferiranju kulturne sličnosti.

3. TEORIJSKI PRISTUPI

Van Kempen i Özüekren (1998) potpuno ispravno razlikuju tri *tradicionalna pristupa* – pristup humane ekologije Čikaške škole, analizu socijalnog područja i faktorsku ekologiju. Ti su pristupi, a naročito pristup humane ekologije, u početku razvijeni s ciljem istraživanja etničke rezidencijalne segregacije u Sjedinjenim Američkim Državama, ali su kasnije bili primjenjivani i na ostale tipove rezidencijalne segregacije.

Kao reakcija na tradicionalne pristupe koji nisu dodjeljivali ključnu ulogu pojedincu, razvio se *bihevioralni pristup*. Unutar tog se pristupa razmatraju „preferencije, percepcije i donošenje odluka pojedinaca vezano uz stanovanje i rezidencijalnu mobilnost“ (Van Kempen i Özüekren, 1998:1638), a fokus je na strani potražnje unutar tržišta stanovanja.

Etničko-kulturni pristup je varijanta bihevioralnog pristupa, a polazi od pretpostavke da se „uvjeti stanovanja i rezidencijalni obrasci razlikuju između grupa, a te se razlike mogu pripisati kulturnim razlikama“ (Van Kempen i Özüekren, 1998:1639). Obje su inačice bihevioralnog pristupa bile kritizirane iz razloga što se uglavnom koncentriraju na stranu potražnje, zanemarujući potencijalna ograničenja.

Pristupi ograničenja i resursa uzimaju u obzir poteškoće s kojima se kućanstva ili pojedinci susreću i različite resurse, poput financijskih, kognitivnih, političkih ili socijalnih koje koriste kako bi poboljšali svoju poziciju unutar tržišta stanovanja. Glavne podvrste su (neo-)marksistički pristup i (neo-)veberijanski pristup, a oba su također uglavnom orijentirana na stranu potražnje unutar tržišta stanovanja.

Rukovoditeljski pristupi orijentirani su na ponudu unutar tržišta stanovanja i uzimaju u obzir ulogu institucija i pojedinaca unutar tih institucija kako bi objasnili pojavu segregacije. Van Kempen i Özüekren (1998) ovdje svrstavaju pristupe koji uzimaju u obzir ulogu vlada, tzv. „urbanih menadžera“ ili institucionalne diskriminacije.

Naposljetku, postoji i skupina pristupa koji u obzir uzimaju utjecaj *konteksta* tj. *makro razinu*, primjerice utjecaj različitih ekonomskih, demografskih i političkih faktora u pojedinim gradovima. Kao neke od primjera ove vrste pristupa, autori navode Wilsonovu tezu neusklađenosti (*mismatch thesis*) i tezu socijalne polarizacije Saskie Sassen (*polarisation thesis*).

Svi popisani pristupi, usprkos paradigmatškog vezanja za primjerice bihevioralne, (neo-) marksističke ili (neo-)veberijanske pravce³, ne uspijevaju nadići lokalni ili regionalni kontekst te su često ograničeni mijenama u konjunkturi lokalnih stambenih tržišta. Prostorna segregacija je univerzalan fenomen koji varira i u vremenu i u prostoru, no nijedna od opisanih grupa teorija nije uspjela ponuditi opća ili barem transferabilna objašnjenja.

S druge strane, niža razina teoretiziranja, odnosno postavljanja koncepata rezidencijalne segregacije, usložnjava objašnjenje fenomena i koncentrira se na pojedine tipove prostorne segregacije bez razrade šire primjenjivih modela. Autori obično polaze od oblika gušće koncentracije te tipiziraju segregaciju kao geto, enklavu ili dualni grad.

4. KONCEPTI I TIPOVI REZIDENCIJALNE SEGREGACIJE

Geto se može definirati kao rezidencijalno područje u kojem gotovo svi stanovnici pripadaju jednoj skupini. Neki autori uvode i sljedeći kriterij: područje se može smatrati getom ukoliko svi članovi određene grupe žive u tom području (Van Amersfoort, 1980 prema Marcuse, 1998:17; Van Kempen i Özüekren, 1998:1634). Pojam se najčešće koristi kako bi se definirala etnička (ili rasna) segregacija, vrlo često u kombinaciji sa socioekonomskim tipom segregacije, no neki autori ovim pojmom označavaju i druge oblike segregacije – na primjer gerijatrijski geto (Pampel i Choldin, 1978) za rezidencijalnu segregaciju starijih osoba, studentski geto tipičan za američke sveučilišne gradove (Gumprecht, 2003), odnosno za stambene četvrti koje većinom nastanjuju studenti, geto ružičastih ovratnika iz predgrađa (England, 1993) koji se odnosi na rezidencijalnu segregaciju prema zanimanju i sl.⁴

3 Karakteristike marksističkog strukturnog pristupa, neo-veberijanskog institucionalnog pristupa, te onih koji uzimaju u obzir različite oblike resursa detaljnije su prikazane u Van Kempen i Özüekren (1998:1640-42).

4 Uz različite definicije geta, neki autori razlikuju i tipove geta. Npr. Marcuse (1997) razlikuje stari i novi geto, kojeg još naziva getom izopćenika (*outcast ghetto*) ili getom isključenih (*ghetto of the excluded*). U literaturi se pojavljuju i pojmovi hipergeto i hipersegregacija, kojima se najčešće upućuje na segregaciju Afroamerikanaca u Sjedinjenim Američkim Državama (usp. npr. Massey i Denton, 1989).

Sljedeći pojam koji se također često koristi je rezidencijalna enklava. Prema definiciji strogo baziranoj na udjelima, ukoliko jedna skupina stanovnika čini više od 30% lokalne populacije, to područje ili susjedstvo smatraju se rezidencijalnom enklavom (Dunn, 1998:513). Kao razlika između geta i enklave izdvaja se element prisile koji je svojstven getu, dok se enklavu smatra dobrovoljnijim oblikom segregacije, koji se ponekad naziva samo-segregacijom (*self-segregation*).⁵

Autori također razlikuju dobrovoljnu i prisilnu ili nametnutu segregaciju (Peach, 1996a i 1996b; Marcuse, 2002) te pojedine tipove smatraju više dobrovoljnim od drugih. Na primjer, kada raspravlja o suvremenim američkim gradovima, Peter Marcuse (2002:272) zaključuje da je prostorna „razdioba prema klasi i rasi hijerarhijska, nedobrovoljna, društveno uvjetovana, rigidna, isključujuća i nekompatibilna demokratskom načinu životu u gradu“. S druge strane „razdiobe prema etničnosti i stilu života smatraju se kulturološkim i dobrovoljnim, individualno određenim, fluidnim, uključujućim te konzistentnim demokratskom načinu života u gradu“ (Marcuse, 2002:272).

Još neki koncepti često se susreću u raspravama o rezidencijalnoj segregaciji. Dualni grad koncept je kojeg često koristi Castells, a vezan je uz socioekonomsku segregaciju. Iako je koncept poprilično neodređen, njegovo najučestalije značenje je da su gradovi podijeljeni u dva dijela – jedan za bogate i drugi za siromašne (Castells, 1991; prema Susser, 2002; usp. Marcuse, 1989). Koncept implicira postojanje apsolutne i duboke socijalne razdiobe jer gotovo uopće ne postoji uzlazna socijalna mobilnost (Van Kempen, 1994). Stanovnici su odijeljeni različitim ekonomskim položajima, sve više nastanjuju različita susjedstva i pripadaju različitim socijalnim sistemima te s obzirom na to srednja klasa nedostaje (Van Kempen, 1994).⁶

Slika i pretpostavke dualnog grada usko su vezane uz ideje o rastućoj socijalnoj polarizaciji urbanog društva te pojavom urbane podklase. Sassen (1987 i 1988; prema Susser, 2002) je definirala socijalnu polarizaciju kao rezultat simultanih i jasnih procesa rasta i opadanja neformalnih sektora ekonomije. Velik udio slabo plaćenih poslova utječe na strukturu globalnih gradova (tvoreći pritom svojstvenu strukturu zanimanja) te oni postaju dualni gradovi, polarizirani prema etničkoj i socijalnoj osi (Sassen, 1987 i 1988; prema Susser, 2002).

Prema Wilsonu (1987), postindustrijsko društvo treba visoko obrazovane radnike, što bi moglo rezultirati pojavom potencijalne podklase – stanovnika koji žive u getima unutar grada, a koji su nedovoljno obrazovani da bi udovoljili sve većim zahtjevima postindustrijske ekonomije, što je ujedno i jedno od glavnih načela teze neusklađenosti. Van Kempen i Özüekren (1998:1635) istaknuli su konsenzus koji implicira da su članovi podklase dugotrajno marginalizirani na tržištu rada te da gotovo nemaju šanse promijeniti postojeću situaciju, niti u nadolazećim generacijama.

⁵ Druge razlike između dva pojma objašnjene su u poglavlju o etničkoj rezidencijalnoj segregaciji.

⁶ Ovaj koncept također implicira postojanje dvije prostorno odvojene urbane realnosti, a zajedničko im je jedino ime grada i eventualno dio javnih prostora (Van Kempen, 1994).

Tipiziranje rezidencijalne segregacije rijetko uključuje i njeno teorijsko objašnjenje, već ostaje na razini zamjećivanja koncentriranih populacija po određenim atributima i prikladnih objašnjenja za odabrani tip i situaciju, s tim da se uz socioekonomski status i etničku pripadnost zamjećuje i koncentracija populacija na osnovi demografskih karakteristika poput dobi (npr. u Fitzpatrick i Logan, 1985; La Gory i sur., 1981; Okraku, 1987; Pampel i Choldin, 1978), ali i seksualne orijentacije (npr. u Adler i Brenner, 1992; Compton i Poston, 2004; Forsyth, 1997; Kane i Hayslett-McCall, 2004) i sl. Nijedan od sljedećih modela ne može ponuditi jedinstveno objašnjenje za prostornu koncentraciju populacija prema sličnim atributima, već ovisno o predmetu istraživanja (imigracija, siromaštvo, etničke kolonije i sl.) nudi objašnjenje za rezidencijalnu segregaciju etničkih grupa, siromašnih, bogatih. Tek rijetki modeli pokušavaju kombinirati nekoliko elemenata te u svoja objašnjenja uključiti i preklapanja etničkih kategorija, socioekonomskog statusa i rezidencijalne strategije. Ograničenost modela rezidencijalne segregacije vidljiva je u istraživanju etničkih ili rasnih manjinskih skupina.

4.1. Etnička rezidencijalna segregacija

Značajan dio istraživanja procesa rezidencijalne segregacije usmjeren je na imigrante i različite etničke ili rasne manjinske skupine. Prema Freemanu (2000:16-20) prilikom istraživanja etničke rezidencijalne segregacije, uglavnom u Sjedinjenim Državama, ali i drugdje, najčešće se koriste sljedeće tri teorijske perspektive: model prostorne asimilacije, model stratifikacije mjesta ili model rezidencijalnih preferencija.⁷

Prema *modelu prostorne asimilacije* postoji pozitivna korelacija između socijalne i ekonomske asimilacije s jedne strane i prostorne asimilacije s druge. Osnovna ideja je sljedeća: s većim stupnjem asimilacije pripadnika manjina, njihovi rezidencijalni obrasci sve više sliče rezidencijalnim obrascima dominantne društvene skupine. S porastom socioekonomskog statusa i stupnja akulturacije, pripadnici manjina napuštaju etnička susjedstva (u kojima su prethodno imali pristup društvenim mrežama iz kojih su, između ostalog, crpili informacije o potencijalnim poslovima i opcijama za stanovanje) te postupno postižu rezidencijalnu integraciju s članovima dominantne društvene skupine. Taj je proces dodatno olakšan pripadnicima druge ili narednih generacija imigranata. Zagovornici ovog teorijskog modela smatraju rezidencijalnu segregaciju svojevrsnom prirodnom pojavom i, istovremeno, prijelaznom fazom.

Prema Freemanu (2000:17), iako su rane studije procesa prostorne asimilacije europskih imigrantskih skupina u Sjedinjenim Američkim Državama na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće potvrdile postavke modela prostorne asimilacije, on je neadekvatan kao objašnjenje prostornih obrazaca Afroamerikanaca i Portorikanaca, koji su u znatnoj mjeri rezidencijalno segregirani bez obzira na socioekonomski status i stupanj akulturacije. Ta je spoznaja dovela do razvoja alternativnih teorijskih pristupa, primjerice *modela stratifikacije mjesta* prema kojem grad predstavlja „hijerarhiju mjesta poredanih prema poželjno-

⁷ Navedene su perspektive specifičnije primjene dijela teorijskih pristupa navedenih ranije.

sti i kvaliteti života koju osiguravaju stanovnicima“ (Freeman, 2000:18). Prema ovom modelu, manjinske skupine na dnu društvenog poretka imaju manje šanse „unovčiti“ svoj socioekonomski status i prevesti ga u rezidencijalnu blizinu dominantnoj populaciji od drugih, više pozicioniranih skupina. Istovremeno, skupine na vrhu hijerarhije koriste svoju poziciju i različitim, više ili manje institucionaliziranim, oblicima diskriminacije održavaju postojeću distancu. Prema Freemanu (2000:18), ovaj je model „precizniji opis iskustva Afroamerikanaca u urbanoj Americi“, naročito u usporedbi s modelom prostorne asimilacije.

Postoji i treća perspektiva prema kojoj diskriminacija više nije dominantni faktor u objašnjenju rezidencijalnih obrazaca, već su to rezidencijalne preferencije pripadnika manjinskih skupina. Za razliku od modela stratifikacije mjesta koji naglašava eksterne faktore, *model rezidencijalnih preferencija* naglašava individualno djelovanje kao primarnu odrednicu rezidencijalnih obrazaca manjinskih skupina (Freeman, 2000:18). Prema ovom modelu, razlike u stupnju prostorne asimilacije između manjinskih skupina, primjerice Afroamerikanaca i drugih skupina, rezultat su njihovog izbora i sklonosti. Za razliku od modela prostorne asimilacije u kojem se implicitno pretpostavlja da se manjine žele asimilirati, model rezidencijalnih preferencija uzima u obzir distinkciju između dobrovoljnih i nedobrovoljnih migranata, a specifičnost iskustva Afroamerikanaca ponekad se koristi kao objašnjenje njihove nevoljkosti za potpunom (prostornom) asimilacijom.

Logan i suradnici (2002) razlikuju tri idealna tipa (segregiranih) etničkih susjedstava, koji odgovaraju trima modelima ili perspektivama u objašnjavanju etničke rezidencijalne segregacije.⁸ To su: imigrantska enklava, etnička zajednica i manjinski geto. Imigrantske enklave su etnička susjedstva u koja imigranti prvo useljavaju. Sukladno modelu prostorne asimilacije, imigrantske se enklave interpretira kao „praktičnu i privremenu fazu u inkorporaciji novih skupina u američko društvo“ (Logan i sur., 2002:299). Prema fizičkim karakteristikama, imigrantske se enklave mogu prepoznati kao nepoželjna mjesta za život, barem prema standardima dominantne skupine, i prema karakteristikama stanovnika tj. nedavno pristiglim imigrantima koji imaju relativno malo socioekonomskih resursa (Logan i sur., 2002:300). Imigrantskim se enklavama uobičajeno daju egzotična imena poput *Mala Sicilija*, *Greektown*, *Chinatown* ili *Japantown*. Prema modelu prostorne asimilacije, članovi manjinskih skupina se u kasnijim fazama inkorporacije sele u susjedstva s više resursa i manje etničkih posebnosti. Posljednju fazu njihove prostorne asimilacije predstavljalo bi preseljenje u bijela, ne-etnička susjedstva u predgrađima.

U Sjedinjenim Državama sve veći udio imigranata, uključujući i pripadnike prve generacije, živi i radi u predgrađima. To su bogate etničke zajednice u kojima je život stvar izbora, a ne prisile. Stanovnici takvih predgrađa posjeduju više razine ekonomskog i

8 Poput prethodno navedenih perspektiva u proučavanju prostorne segregacije, tipovi etničkih susjedstava razvijeni su na osnovi američkih slučajeva.

humanog kapitala i preferiraju život u susjedstvima u kojima mogu kreirati i održati svoj etnički identitet (Logan i sur., 2002:300). Ili, drugim riječima oni „kongregiraju kao sredstvo povećanja [...] ekonomskog, političkog i/ili kulturnog razvitka“ (Marcuse: 1997:242).⁹

Manjinski geto je treći tip etničkog susjedstva. Taj tip odražava „isključenje skupina iz određenih lokacija bez obzira na njihove osobne resurse ili preferencije“ (Logan i sur., 2002:301). Na sličan način Marcuse (1997:228) opisuje *klasični geto* tj. „kao rezultat nedobrovoljne prostorne segregacije skupine koja je u podređenom političkom i socijalnom položaju u odnosu na okolno društvo.“ Geta se obično opisuje kao siromašna područja jeftinog i gusto naseljenog stanovanja koja su, u Sjedinjenim Američkim Državama, locirana u blizini gradskog centra (*inner city*). Geta su prema fizičkim karakteristikama slična imigrantskim enklavama, ali, dok se potonje smatra prijelaznim fenomenom, geta se smatra trajnima i težima za napustiti.

4.2. Socioekonomska rezidencijalna segregacija

Uz prikazane modele etničke rezidencijalne segregacije, socioekonomski status predstavlja temelj rasprava i analiza mnogih istraživanja rezidencijalne segregacije koja se doduše nerijetko preklapaju i s etničkom segregacijom (usp. Wacquant, 1993). U raspravama o socioekonomskoj segregaciji susreću se dvije oprečne perspektive. Prva je dualistička perspektiva čiji su glavni predstavnici Castells i Sassen, a druga je perspektiva vezana uz kontekst (*context-bound perspective*) (Castells i Mollenkopf, 1991; prema Wessel, 2000; Hamnett, 1994).¹⁰ Prema dualističkoj perspektivi, zbog ekonomskog restrukturiranja kapitalistički su gradovi Zapada prostorno transformirani, a „koncepti poput ‘dualnog grada’ i ‘socioprostorne razdiobe’ upućuju na jednostavan skup odnosa između tehnološke promjene, prilagodbe tržišta rada, socijalne stratifikacije i socioekonomske segregacije“ (Wessel, 2000:1947). Prostornu komponentu dualnih gradova najčešće se predočava i razmatra u polariziranom obliku – kao produbljujući jaz između bogatih i siromašnih u zasebnim urbanim područjima (Wessel, 2000:1947). Perspektiva polarizacije pretpostavlja da uklanjanjem lokacijskih ograničenja mnoge vrste aktivnosti postaju slobodne, što u kombinaciji s deregulacijom i tehnološkom racionalizacijom

⁹ Marcuse koristi ovu definiciju kako bi razlikovao enklavu od geta, dok Logan i sur. (2002) koriste pojmove enklave i etničke zajednice na drugačiji način. Još neki primjeri terminološke neusklađenosti u znanstvenim radovima o segregiranim susjedstvima su *etničko selo* (Peach, 1996a i 1996b) i *etnoblurb* (Li, 1998). Peach (1996a i 1996b) koristi pojam etničkog sela umjesto etničke ili imigrantske enklave kako bi naglasio njegov dobrovoljni karakter i istovremeno ga razlikovao od geta. Li (1998:482) upotrebljava pojam i model *etnoblurba* (*ethnoblurb*) kako bi opisala razvitak „suburbanih etničkih klastera rezidencijalnih područja i poslovnih četvrti u velikim metropolitanskim područjima“ Sjedinjenih Država. Taj je pojam donekle sličan modelu etničke zajednice Logan i sur. (2002).

¹⁰ Castells se navodi kao predstavnik obje perspektive iz razloga što je već 1989. predvidio povećanje diferencijacije rada i „novi urbani dualizam“, ali, s druge strane, smatra taj dualizam ograničenim i zavisnim fenomenom zato što kulturni mozaik pojedinih gradova ne može biti sveden samo na dvije kulture (Wessel, 2000; Castells, 1989).

dovodi do značajnih promjena u sektorima proizvodnje tzv. globalnih gradova (Wessel, 2000:1948). Neke od tih promjena očituju se gubitkom posla velikog dijela pripadnika tradicionalne radničke klase, smanjenim plaćama te nedostatnom sindikalnom zaštitom, dok se s druge strane „javlja velika potražnja za ljudima koji imaju administrativne i ekonomske kvalifikacije“ koji postaju „grupe povlaštene višim prihodima i bogatstvom“ (Wessel, 2000:1948). Ovakvo ekonomsko restrukturiranje vodi, prema Wesselu (2000:1963), socijalnoj nejednakosti i prostornim koncentracijama ljudi iz viših i nižih slojeva iz čega je u okviru polarizacijske perspektive isključeno razmatranje uloge nacionalnih i/ili lokalnih agensa, dok su (urbane) politike percipirane kao „nedostatne ili kao odraz neo-liberalnog ekonomskog pritiska“ (Wessel, 2000:1947) za razliku od perspektive vezane uz kontekst prema kojoj je prostorna stratifikacija do određene mjere definirana na razini državnih politika.

Izgrađena u velikoj mjeri na kritici polarizacijske perspektive (Castells i Mollenkopf, 1991; prema Wessel 2002; Hamnett, 1994; Murie i Musterd, 1996; Murie, 1998), perspektiva vezana uz kontekst polazi od postavke da socijalna i rezidencijalna stratifikacija moraju biti proučavane odvojeno (Wessel, 2000). Posljedice ekonomskog restrukturiranja autori ove perspektive promatraju u kontekstu države blagostanja, državnih politika i modela državne intervencije u socijalnu problematiku te su u svojim radovima ponajprije usmjereni na socijalnu stratifikaciju. Hamnett (1994) upozorava da bi država trebala utjecati na suzbijanje nejednakosti direktno kroz redistributivne politike poput programa umirovljenja, nadoknada za nezaposlene i porezni sustav. Neizostavni u tom pogledu su i zdravstveni sustav (Murie, 1998) te stambeno zbrinjavanje, odnosno socijalna stanogradnja kao važan mehanizam integracije, koji bi trebao rezultirati miješanjem stanovnika različitih socijalnih statusa unutar istog prostora (Murie i Musterd, 1996). S druge strane, Waldinger (1996; prema Burgers i Musterd, 2002:405) naglašava ulogu kulturnog i socijalnog kapitala u procesu ekonomskog restrukturiranja vidljivu preko društvenih mreža i kultura različitih (imigrantskih) skupina koje, uz mogućnosti zaposlenja, utječu na njihov položaj na tržištu rada. Burgers i Musterd (2002) izdvajaju još i ulogu nacionalnih institucija, društvenu i ekonomsku povijest gradova te subkulturne razlike između etničkih skupina.

No bez obzira na pristup i perspektivu proučavanja socioekonomske rezidencijalne segregacije, općenito gledajući postoje dva tipa rezidencijalnih područja koji se znatno razlikuju po socioekonomskom statusu stanovnika, a koji su rasprostranjeni u gradovima cijelog svijeta – ograđene zajednice (*gated communities*) bogatih¹¹ i slamovi (*slum*) siromašnih. Pojam slama često se mijenja s pojmom geta, ali za razliku od geta, slam je određen isključivo socioekonomskim statusom stanovnika. Karakteristike slama su kriminal, nezaposlenost, visoka stopa samoubojstava, nizak stupanj obrazovanja, niski

11 Uz rezidencijalnu segregaciju siromašnih, postoji niz studija o segregaciji bogatih, naročito u obliku ograđenih zajednica (usp. npr. Blakely i Snyder, 1997; Blandy i Lister, 2005; Caldeira, 2006; Low, 2003; Salcedo i Torres, 2004; Vesselinov, 2008).

prihodi i loša kvaliteta stanovanja. Stanovnici slama većinom nisu u mogućnosti iseliti iz slama upravo zbog niskog socioekonomskog statusa.

Wacquant (1993:366) ističe značajan porast različitih nejednakosti u urbanim prostorima zapadnoeuropskih gradova te kristalizaciju novih oblika socioekonomske marginalnosti. Prema autoru „strukture ‘novog siromaštva’ nejasne su, ali njihove empirijske manifestacije predstavljaju jasne sličnosti u različitim državama“ (Wacquant, 1993:366). Glavni faktori koji utječu na „novo siromaštvo“ su dugotrajna nezaposlenost ili neizvjesno zaposlenje, gomilanje različitih vrsta prikraćenosti u okviru jednog kućanstva ili susjedstva, sužavanje društvenih mreža i labavljenje socijalnih veza te nedovoljni učinci tradicionalnih oblika socijalne pomoći na rješavanje oskudice i izolacije (Wacquant, 1993). „Svi ti [faktori] mogu se primijetiti, u različitim mjerama, u svim naprednim društvima“ (Wacquant, 1993:366).

Prema Wacquantu (1993:368), siromaštvo je često pogrešno izjednačeno s materijalnom neimaštinom ili nedostatnim prihodom jer, uz neadekvatne uvjete i manjak sredstava za život, biti siromašan u bogatom društvu znači imati status društvene anomalije te biti u nemogućnosti kontrolirati vlastitu prezentaciju i identitet u društvu. Značajna teritorijalna stigma vezana je uz stanovanje u područjima javno prepoznatim kao „kontejneri za smeće“ (*dumpster*) za osobe niskog socioekonomskog statusa i druge marginalne skupine (Wacquant, 1993),¹² a neki od mehanizama nastanka i održavanja takvih „džepova siromaštva“ u zapadnim gradovima uključuju pogodnosti i kriterije za dobivanje stambenog prostora i dostupnost informacija o mogućnostima stanovanja (Van Kempen, 1994).

„Novo siromaštvo“ popraćeno je i novim tipom rezidencijalnog područja nazvanim geto izopćenika (*outcast ghetto*), odnosno geto isključenih (*ghetto of excluded*) (Marcuse, 1997; usp. Wacquant, 1993). Ovaj tip rezidencijalnog područja daje klasičnom getu novu dimenziju – okarakteriziran je ekonomski i prostorno isključujućim odnosom stanovnika geta izopćenika i stanovnika dominantnog društva (Marcuse, 1997:232-233). Stanovnici geta izopćenika ne samo da su podređeni i ograničeni, već su isključeni i odbačeni (Marcuse, 1997:229).¹³

5. OD KONCEPATA SEGREGACIJE PREMA TEORIJI SOCIJALNOG PROSTORA

Iz prikazanih modela segregacije vidljivo je da nisu jasni kriteriji kojima se može odrediti kada se fenomen koncentracije populacije prema određenim atributima u fizičkom prostoru može nazvati segregacijom, a kada ne može. Nije jasno koliki postotak ukupne

12 „Stanovati u naselju s niskim prihodima u [parižkom] Crvenom Pojasu znači biti ograničen na žigosan prostor, sramotno okruženje koje se doživljava kao ‘zamka’“ (Wacquant, 1993:369).

13 Socioekonomska rezidencijalna segregacija velikim je dijelom istraživana u odnosu na etničku/rasnu pripadnost. Iako se u ovom radu etnička i socioekonomska rezidencijalna segregacija prikazuju i analiziraju odvojeno iz razloga boljeg naglašavanja specifičnih komponenti pojedinog

populacije u nekoj administrativnoj jedinici ili npr. četvrti mora imati iste atribute da bi se takva populacija mogla nazvati segregiranom, a nije jasno ni koliko ukupne populacije istih atributa mora biti prostorno koncentrirano da bi se moglo govoriti o segregaciji. No uz ove arbitrarne numeričke nejasnosti puno su važnije sljedeće karakteristike prikazanih koncepata i modela segregacije:

1. Ne postoji zajednička teorijska osnova za objašnjenje koncentracije grupa po specifičnim atributima, već objašnjenja toliko variraju da se nakon pregleda različitih koncepata čini da segregacija nije jedinstven fenomen. Autori ne pokušavaju dati jedinstveno objašnjenje za fenomen prostorne segregacije. Ne postoji zajedničko objašnjenje za različite oblike segregacije, npr. etničke nasuprot segregacije prema seksualnoj orijentaciji, a postavljene tipizacije u slučaju preklapanja populacija prema nekoliko markera ostaju samo na primjerima socioekonomske i etničke segregacije.
2. Nije jasno je li relacijska dimenzija, odnosno stupanj povezanosti pojedinaca unutar segregirane populacije važan faktor pri procesu prostornog segregiranja. Većina suvremenih istraživanja u području vanjskih i unutarnjih migracija naglašava izuzetnu važnost postojećih socijalnih mreža pri naseljavanju odabranih lokacija, međutim koncepti rezidencijalne segregacije većinom ignoriraju mezo razinu analize. Tako unutar koncepata prostorne segregacije ostaje nejasno jesu li segregirane populacije većinom društvene grupe ili samo skupine agregiranih pojedinaca prema odabranim analitičkim kriterijima.
3. Nejasno je treba li razlikovati segregirane grupe po stupnju prisile koji ih usmjerava i koncentrira u određenim područjima te koliki je stupanj odnosno oblik prisile potreban za segregaciju. U skladu s tim većina autora ne povezuje socijalnu i prostornu segregaciju, već prostornu segregaciju promatra kao fenomen koji uglavnom nije snažno povezan s drugim socijalnim procesima.

Koncepti prostorne segregacije očigledno ne upućuju na temeljnu teoriju koja bi objasnila cjelokupan fenomen, međutim, postojeće teorije socijalnih prostora nude mehanizme objašnjenja koji bi se mogli primijeniti na različite oblike segregacije. Posebice je teorija socijalnog i prisvojenog fizičkog prostora Pierrea Bourdieua (2010) primjenjiva pri objašnjenju prostorne koncentracije sličnih populacija. Navedena je teorija posvećena vezi između apstraktnog, multidimenzionalnog socijalnog prostora unutar kojeg pojedinci zauzimaju višestruke pozicije prema vrsti akumuliranog ekonomskog i kulturnog kapitala i njihovih pozicija u fizičkom prostoru. Sociologija kao „socijalna topologija“ ocrta socijalni svijet kao multidimenzionalni prostor prema principima razlikovanja i raspodjele ljudi na osnovi njihovih „operativnih“ karakteristika u socijalnom univerzu-

---

tipa segregacije, većina spomenutih autora u obzir uzima i socioekonomski status i etničku/rasnu pripadnost stanovnika određenog područja (usp. Marcuse (1997) za američki slučaj te Wacquant (1993) za europski). S druge strane, neke studije upućuju i na rezidencijalnu segregaciju prema zanimanju (npr. England, 1993; Rhodes, 1969; Simkus, 1978), ali se radi o obliku socioekonomske rezidencijalne segregacije koja je relativno slabo istražena.

mu koji akterima daju moć (Bourdieu, 1985). Svaki akter ili grupa aktera definirani su prema njihovim relativnim pozicijama u socijalnom prostoru te zauzimaju jednu poziciju unutar jedne regije socijalnog prostora. To znači da teorijski, ali ne i praktično, mogu zauzeti više pozicija, ovisno o regiji socijalnog prostora. Socijalna pozicija aktera definira se prema njegovoj/njezinoj poziciji unutar pojedinog polja tj. unutar strukture raspodjele prema djelujućim sredstvima moći: ekonomskom kapitalu (tj. njegovim različitim vrstama), kulturnom i socijalnom kapitalu te simboličkom kapitalu kao priznatoj, legitimnoj formi prethodne tri vrste kapitala (tj. prestiž, renome) (Bourdieu, 1985:11). Ako je unutar socijalnog prostora socijalno polje višedimenzionalni prostor pozicija, onda se svaka zauzeta pozicija može odrediti unutar višedimenzionalnog sistema koordinata čije vrijednosti odgovaraju relevantnim varijablama. Akteri se onda raspodjeljuju po prvoj dimenziji, odnosno ukupnom opsegu kapitala kojim raspolažu i po drugoj dimenziji, odnosno prema sastavu tog kapitala ili snazi pojedinih vrsta kapitala s obzirom na ukupni volumen kapitala. Socijalna distanca se tako može izraziti u socijalnom prostoru s obzirom na blizinu ili udaljenost aktera u višedimenzionalnim poljima. Što su sličniji prema određenim atributima, to su bliže pozicionirani u socijalnom prostoru. Na taj način socijalne razlike dobivaju prostorni izraz.

Prostorna distanca „na papiru“ preklapa se sa socijalnom distancom u socijalnom prostoru. Međutim, u realnom, fizičkom prostoru to ne mora biti i obično nije tako. Realni, fizički prostor može maskirati društvene razlike (Bourdieu, 2010). Ako se uzmu u obzir urbanističke ili političke mjere koje u fizičkom prostoru mogu spajati aktere koji su u socijalnom prostoru udaljeni, onda je jasno da fizički prostor ne mora pratiti i obično ne prati u potpunosti socijalni prostor. Primjer socijalističke arhitekture i politike 1970-ih je npr. novozagrebačka „Mamutica“ čijih 5.000 tadašnjih, a vjerojatno ni današnjih stanovnika nikada ne bismo mogli pronaći koncentrirane u socijalnom prostoru. Struktura socijalnih prostora koja pokazuje blizinu i distancu aktera prema vrstama kapitala prikazuje se u prisvojenom fizičkom prostoru u obliku posebnih odnosa između prostorne strukture i raspodjele aktera na jednoj, i prostornih struktura i raspodjela dobara i usluga privatnog ili javnog porijekla na drugoj strani (Bourdieu, 2010:118).¹⁴ Vidljiva je međutim tendencija da se socijalni i fizički prostor većim dijelom preklapaju. Tako npr. „bogate četvrti“ imaju osim bogatih stanovnika i robe i usluge koje u potpunosti nedostaju u getima. Pozicioniranje u fizičkom prostoru ne događa se automatski već uz konstantnu borbu. Dok se pozicija u socijalnom prostoru računa prema ekonomskom i kulturnom kapitalu aktera, njegova/njezina pozicija u fizičkom prostoru određuje se prema lokalizaciji profita (Bourdieu, 2010:120). Ti profiti mogu biti situacijski specifični s obzirom na blizinu i pristup dobrima poput obrazovnih, zdravstvenih

¹⁴ Termin prisvajanje prostora kako ga koristi Pierre Bourdieu je puno širi pojam od uobičajenog termina u urbanističkim studijama – posvajanje prostora. Odnosi se na ukupno vlasništvo nad fizičkim prostorom kao i materijalnim i simboličkim raspolaganjem javnih i privatnih dobara (Bourdieu, 2010:120) te na fizičko „oprostorenje“ apstraktnog socijalnog prostora. Posvajanje prostora je uži termin te se koristi za konkretne slučajeve preoblikovanja i uzimanja privatnih i javnih prostora, uključujući i prostore unutar zgrada (usp. npr. Trabalzi, 2010).

ili kulturnih institucija, a geografska udaljenost se mjeri prostorno ili vremenski. Lokalizacija profita računa se i u obliku pozicija i ranga poput prestiža adrese. Pri tome su bitni i veličina stambenog prostora, kvadratni metri po broju stanara, pristup parkovima, kao i neograđen pogled i sposobnost odvajanja od neželjenih stranaca.

Promjena u lokalizaciji profita, odnosno povećanje ili smanjenje vrijednosti nekog prostora, u uskoj je vezi s trećom vrstom kapitala – sa socijalnim kapitalom. Kada stanovnici sa sličnom strukturom kapitala stanuju u neposrednoj blizini dolazi do dodatne akumulacije socijalnog kapitala. Količina socijalnog kapitala ovisi o blizini stanovnika u socijalnom i realnom prostoru, ali i akumuliranom ekonomskom i kulturnom kapitalu. Kada su stanovnici bliski u realnom prostoru, ali udaljeni u socijalnom, ne može doći do socijalnog približavanja pa tako ni do akumulacije socijalnog kapitala. Zapravo se fizička blizina socijalno udaljenih osoba obično doživljava kao neizdrživa pa zato i dolazi do prostornog odvajanja socijalno udaljenih osoba (Bourdieu, 2010:121). Socijalni prostor je tako pretpostavka za ostvarenje i izračun socijalnog kapitala i upravo prema raspodjeli socijalnog kapitala mogu se donijeti zaključci o raspodjeli razlika u prisvojenom fizičkom odnosno realnom prostoru.

6. ZAKLJUČAK

Teorija socijalnog i prisvojenog fizičkog prostora Pierrea Bourdieua daje jedinstveno objašnjenje za različite oblike koncentracije populacija u fizičkom prostoru i trebala bi biti uključena u istraživačke postavke o rezidencijalnoj segregaciji. Koncentriranje sličnih populacija u fizičkom prostoru izraz je njihove blizine u socijalnom prostoru uz blaže ili jače deformacije ili maskiranje udaljenosti, što je prije svega posljedica urbanog planiranja i političkih intervencija u fizičkom prostoru. Oblik i količina akumuliranog ekonomskog i kulturnog kapitala utjecat će i na raspored pojedinaca i grupa u fizičkom prostoru. Činjenica da postoji rezidencijalna segregacija npr. starijih osoba nije izraz samo posebnog oblika tržišta stanovanja. Jasnije istraživanje oblika akumuliranog kapitala starijih osoba u tom prostoru bi pokazalo da se radi o osobama koje su akumulirale vrlo sličan oblik ekonomskog i kulturnog kapitala. Slično je i s tzv. etničkom segregacijom. Bogatiji i obrazovaniji dio imigrantske etničke skupine obično ne nastanjuje iste četvrti koje nastanjuju nekvalificirani radnici iste skupine, ali niti četvrti u kojima se koncentrira većinska srednja klasa, a pripadnici afroameričke srednje klase ne nastanjuju geta, čak i kada su u socijalnom i fizičkom prostoru isključeni iz bijele srednje klase. Čak su i populacije s homoseksualnom orijentacijom koje preferiraju pojedine četvrti najvjerovatnije dio istog klastera sa specifičnim kulturnim kapitalom u socijalnom prostoru. Bourdieuova teorija rješava i pitanje prisile jer atributi pojedinca pozicioniraju u socijalna polja koje Bourdieu (1985:10) opisuje kao skup objektivnih silnica koje se nameću svima koji ulaze u polje i koje se ne mogu svesti na individualne intencije i interakcije aktera. Uz „prisile” socijalnih polja postoje i jasne tendencije razdvajanja zbog dodatnog akumuliranja socijalnog kapitala u prisvojenom fizičkom prostoru, odnosno nemogućnosti njegovog akumuliranja zbog udaljenosti pojedinaca i grupa u socijalnom pro-

storu. Primjerice, rezidencijalna koncentracija visokoobrazovane gay populacije iz npr. kreativne industrije rezultirat će dodatnom akumulacijom socijalnog kapitala, jačim povezivanjem grupe i privlačenjem pojedinaca sa sličnim atributima te isključivanjem ili samopovlačenjem drugih pojedinaca i grupa. Slično će se dogoditi i u slučaju formiranja etničkih imigrantskih enklava čiji se stanovnici jasno mogu pronaći u klasterima socijalnog prostora.

Bourdieuova teorija rješava tri spomenuta problema koji se pronalaze u konceptima rezidencijalne segregacije: problem jedinstvenog objašnjenja za različite oblike rezidencijalne segregacije, problem određivanja stupnja prisile pri objašnjenju segregacije kao i pitanje stupnja povezanosti segregiranih populacija. Prvi problem riješen je temeljnim postulatima teorije socijalnog prostora koji se mogu empirijski provjeriti (veličina i oblik akumuliranog ekonomskog i kulturnog kapitala, kao i ostali atributi koji grupiraju pojedince u klasterne). Drugi i treći problem riješeni su postavkama o borbi pri lokaliziranju profita odnosno postavkom o akumulaciji socijalnog kapitala. Uz dodatnu analizu deformacije pravilne slike socijalnog prostora u prisvojenom fizičkom prostoru, prvenstveno praćenjem efekata urbanog planiranja i političkih intervencija, geografskih barijera i sl. te uz praćenje koncentracije tipa dobara i usluga te njihove dostupnosti prema tipu akumuliranog kapitala, dobila bi se puno bolja i šire primjenjiva objašnjenja različitih oblika rezidencijalne segregacije.

LITERATURA

- Adler, S., Brenner, J. (1992). Gender and Space: Lesbians and Gay Men in the City. *International Journal of Urban and Regional Research*, 16(1):24-34.
- Blakely, E. J., Snyder, M. G. (1997). *Fortress America: Gated communities in the United States*. Washington, DC: Brookings Institution Press.
- Blandy, S., Lister, D. (2005). Gated Communities: (Ne)Gating Community Development? *Housing Studies*, 20(2):287-301.
- Bourdieu, P. (1985). *Sozialer Raum und „Klassen“*. Frankfurt a/M: Suhrkamp.
- Bourdieu, P. (2010). Ortseffekte. U: Balazs, G., Beaud S., Bourdieu P., Broccolichi S., Champagne, P., Christin, R., Lenoir R., Oeuvarard, F., Pialoux, M., Sayad, A., Schultheis, F., Soulié, C. (ur.), *Das Elend der Welt* (str. 117-123). Konstanz: UVK.
- Burgers, J., Musterd, S. (2002). Understanding Urban Inequality: A Model Based on Existing Theories and an Empirical Illustration. *International Journal of Urban and Regional Research*, 26(2):403-413.
- Caldeira, T. P. R. (2006). Utvrđene enklave. Novi model urbane segregacije. U: Low, S. M. (ur.), *Promišljanje grada. Studije iz nove urbane antropologije* (str. 59-89). Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Castells, M. (1989). *The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process*. Oxford: Blackwell Publishers.

- Compton, D'L. R., Poston, D. L. Jr. (2004). The Residential Segregation of Homosexuals from Heterosexuals in American Cities. *Conference Papers - American Sociological Association*, 2004, Annual Meeting, San Francisco: 1-19.
- Dunn, K. M. (1998). Rethinking Ethnic Concentration: The Case of Cabramatta, Sydney. *Urban Studies*, 35(3):503-527.
- England, K. V. L. (1993). Suburban Pink Collar Ghettos: The Spatial Entrapment of Women? *Annals of the Association of American Geographers*, 83(2):225-242.
- Fitzpatrick, K. M., Logan, J. R. (1985). The Aging of the Suburbs, 1960-1980. *American Sociological Review*, 50(1):106-117.
- Forsyth, A. (1997). „Out“ in the Valley. *International Journal of Urban and Regional Research*, 21(1):38-62.
- Freeman, L. (2000). Minority Housing Segregation: A Test of Three Perspectives. *Journal of Urban Affairs*, 22(1):15-35.
- Glavac, S. M., Waldorf, B. (1998). Segregation and Residential Mobility of Vietnamese Immigrants in Brisbane, Australia. *Professional Geographer*, 50(3):344-357.
- Gumprecht, B. (2003). The American College Town. *Geographical Review*, 93(1):51-80.
- Hamnett, C. (1994). Social Polarisation in Global Cities: Theory and Evidence. *Urban Studies*, 31(3):401-424.
- Jary, D., Jary, J. (ur.) (1995). *Collins Dictionary of Sociology*. Second Edition. Glasgow: Harper Collins Publishers.
- Johnston, R., Forrest, J., Poulsen, M. (2001). Sydney's Ethnic Geography: New Approaches of Analysing Patterns of Residential Concentration. *Australian Geographer*, 32(2):149-162.
- Kane, M. D., Hayslett-McCall, K. L., (2004). Enclaves or Ghettos? Neighbourhood Effects on Gay and Lesbian Access to City Institutions. *Conference Papers - American Sociological Association*, 2004, Annual Meeting, San Francisco: 1-19.
- La Gory, M., Ward, R. A., Mucatel, M. (1981). Patterns of Age Segregation. *Sociological Focus*, 14(1):1-13.
- Li, W. (1998). Anatomy of a New Ethnic Settlement: The Chinese *Ethnoburb* in Los Angeles. *Urban Studies*, 35(3):479-501.
- Logan, J. R. (2006). Variations in Immigrant Incorporation in the Neighborhoods of Amsterdam. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30(3):485-509.
- Logan, J. R., Alba, R. D., Zhang, W. (2002). Immigrant Enclaves and Ethnic Communities in New York and Los Angeles. *American Sociological Review*, 67(2):299-322.
- Low, S. (2003). *Behind the Gates: Life, Security and the Pursuit of Happiness in Fortress America*. New York: Routledge.
- Marcuse, P. (1989). „Dual City“: A Muddy Metaphor for Quartered City. *International Journal of Urban and Regional Research*, 13(4):697-708.
- Marcuse, P. (1997). The Enclave, the Citadel, and the Ghetto. What Has Changed in the Post-Fordist U.S. City. *Urban Affairs Review*, 33(2):228-264.
- Marcuse, P. (1998). Space Over Time: The Changing Position of the Black Ghetto in the United States. *Journal of Housing and the Built Environment*, 13(1):7-23.

- Marcuse, P. (2002). Cities in Quarters. U: Bridge, G. i Watson S. (ur.). *Companion to the City* (str. 270-281). Malden, Oxford, Carlton, Berlin: Blackwell Publishing.
- Massey, D. S., Denton, N. A. (1988). The Dimensions of Residential Segregation. *Social Forces*, 76(2):281-315.
- Massey, D. S., Denton, N. A. (1989). Hypersegregation in U.S. Metropolitan Areas: Black and Hispanic Segregation along Five Dimensions. *Demography*, 26(3):373-391.
- Murie, A. (1998). Segregation, Exclusion and Housing in the Divided City. U: Musterd, S., Ostendorf, W. (ur.), *Urban Segregation and the Welfare State. Inequality and Exclusion in Western Cities* (str. 110-125). London: Routledge.
- Murie, A., Musterd, S. (1996). Social Segregation, Housing Tenure and Social Change in Dutch Cities in the late 1980s. *Urban Studies*, 33(3):495-516.
- Musterd, S., de Winter, M. (1998). Conditions for Spatial Segregation: Some European Perspectives. *International Journal of Urban and Regional Research*, 22(4):665-673.
- Okraku, I. O. (1987). Age Residential Segregation in Canadian Cities. *Canadian Review of Sociology & Anthropology*, 24(3):431-452.
- Özüekren, A. Ş. (2003). Ethnic Concentration at the Neighbourhood Block Level: Turks in a Greater Stockholm Suburb (1989 and 1999). *Housing, Theory and Society*, 20(4):172-182.
- Pampel, F. C., Choldin, H. M. (1978). Urban Location and Segregation of the Aged: A Block-Level Analysis. *Social Forces*, 56(4):1121-1139.
- Peach, C. (1996a). Good Segregation, Bad Segregation. *Planning Perspectives*, 11(4):379-398.
- Peach, C. (1996b). The Meaning of Segregation. *Planning Practice and Research*, 11(2):137-150.
- Rhodes, L. A. (1969). Residential Distribution and Occupational Stratification in Paris and Chicago. *The Sociological Quarterly*, 10(1):106-112.
- Salcedo, R., Torres, A. (2004). Gated Communities in Santiago: Wall or Frontier? *International Journal of Urban and Regional Research*, 28(1):27-44.
- Simkus, A. A. (1978). Residential Segregation by Occupation and Race in Ten Urbanized Areas, 1950-1970. *American Sociological Review*, 43(1):81-93.
- Susser, I. (ur.) (2002). *The Castells Reader on Cities and Social Theory*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Trabalzi, F. (2010). Rethinking Design for Social Housing: Space Appropriation at the Periphery of Rome. *Journal of Urbanism*, 3(2):131-144.
- Van Kempen, E. T. (1994). The Dual City and the Poor: Social Polarisation, Social Segregation and Life Chances. *Urban Studies*, 31(7):995-1016.
- Van Kempen, R., Özüekren, A. Ş. (1998). Ethnic Segregation in Cities: New Forms and Explanations in a Dynamic World. *Urban Studies*, 35(10):1631-1656.
- Vesselinov, E. (2008). Members Only: Gated Communities and Residential Segregation in the Metropolitan United States. *Sociological Forum*, 23(3):536-555.
- Wacquant, L. J. D. (1993). Urban Outcasts: Stigma and Division in the Black American Ghetto and French Urban Periphery. *International Journal of Urban and Regional Planning*, 17(3):366-383.

- Wessel, T. (2000). Social Polarisation and Socioeconomic Segregation in a Welfare State: The Case of Oslo. *Urban Studies*, 37(11):1947-1967.
- Wilson, W. J. (1987). *The Truly Disadvantaged: The Inner City, the Underclass, and Public Policy*. Chicago – London: The University of Chicago Press.

LIMITATIONS OF CONCEPTUALIZATIONS OF RESIDENTIAL SEGREGATION: RETURN TO SOCIAL SPACE?

Simona Kuti, Margareta Gregurović, Saša Božić

Summary

This paper presents attempts to conceptualize and explain segregation and emphasizes the fact that general classifications and taxonomies cannot explain this phenomenon, and certainly cannot predict the concentration of populations and groups in analytically targeted physical spaces. Segregation of populations in different areas varies according to demographic characteristics of the segregated population and the degree of concentration and mixing with other populations in a given physical space. Except in cases of complete segregation, such as ghettos, it is not possible to theoretically ascertain which level of concentration and separation from other populations unambiguously determines the phenomenon of segregation. This is why attempts to create a theory, based mostly on observation of concentration of similar populations and post hoc explanations, are very limited and their claims often cannot be applied to other, even similar cases. It seems that only theories of social spaces, especially consequent application of Pierre Bourdieu's theory of social space and appropriated physical space, can provide explanatory power for the concepts of segregation and resolve them of superficiality of description and arbitrary classification.

Key words: residential segregation, ethnic enclave, ghetto, social space, Bourdieu

BEGRENZTE KONZEPTUALISIERUNG DER RESIDENTIALEN SEGREGATION: RÜCKKEHR ZUM SOZIALEN RAUM?

Simona Kuti, Margareta Gregurović, Saša Božić

Zusammenfassung

Im vorliegenden Artikel werden Versuche des Konzeptualisierens und Erklärungen der Segregation gezeigt, es wird außerdem auf die Tatsache hingewiesen, daß allgemeine Klassifikationen und Taxonomien das Phänomen nicht erklären können, vor allem können sie die Konzentration von Populationen und Gruppen in analytisch gezielten physischen Räumen nicht voraussehen. Die Segregation der Populationen in verschiedenen Kreisen variiert abhängig von demographischen Merkmalen der segregierten Population sowie von der Konzentrationsstufe und vom Mischen mit anderen Populationen im bestimmten physischen Raum. Außer in Fällen der völligen Segregation, wie im Ghetto, ist es nicht möglich theoretisch festzustellen, welche Stufe der Konzentration und des Getrenntseins von anderen Populationen das Phänomen der Segregation eindeutig bestimmt. Gerade deswegen sind Versuche, Theorien aufzustellen, die meistens nur auf dem Bemerken von Konzentrationen ähnlicher Populationen, sowie auf post hoc Erklärungen beruhen, sehr beschränkt und ihre Behauptungen können auf andere, sogar ähnliche Fälle oft nicht übertragen werden. Es scheint, daß nur die Theorie der sozialen Räume, insbesondere eine konsequentere Anwendung der Theorie des sozialen Raumes und des angeeigneten sozialen Raumes von Pierre Bourdieu den Segregationskonzepten eine erklärende und vorhersehende Macht geben kann und sie dadurch von Oberflächlichkeit und Geschlossenheit der Deskription und der pauschalen Klassifikation befreien kann.

Schlüsselwörter: residentiale Segregation, ethnische Enklave, Ghetto, sozialer Raum, Bourdieu

